

HISTORIE A VÝVOJ POLITIKY ARCHITEKTURY A STAVEBNÍ KULTURY ČR A PRŮBĚH JEJÍ AKTUALIZACE

Politika architektury a stavební kultury České republiky (dále též PASK ČR) je celostátní strategií, která nastiňuje cíle a vize ve střednědobém až dlouhodobém horizontu. Schválením nového stavebního zákona (zákon č. 283/2021 Sb.) byla PASK ČR zakotvena jako nástroj územního plánování, podobně jako územně plánovací podklady (územně analytické podklady a územní studie), územně plánovací dokumentace (územní rozvojový plán, zásady územního rozvoje, územní plán a regulační plán), vymezení zastavěného území a územní opatření (územní opatření o stavební uzávěře a územní opatření o asanaci území). S plánovanou novelou stavebního zákona, která se v současnosti chystá, by měla být PASK ČR ukotvena jako samostatný nástroj mimo systém nástrojů územního plánování tak, aby měla dosah právě i mimo územní plánování. Byly také upraveny cíle a úkoly územního plánování v souvislosti s PASK ČR, konkrétně § 38 odstavec 3, který zní „*Cílem územního plánování je také zvyšovat kvalitu vystavěného prostředí sídel, rozvíjet jejich identitu a vytvářet funkční a harmonické prostředí pro každodenní život jejich obyvatel.*“ Tím by se měl dokument dostávat do povědomí nejenom orgánům státní správy a samosprávy, organizačním složkám státu a ústředním orgánům státní správy, ale také profesním komorám a odborným skupinám, včetně veřejnosti. Plněním vytyčených cílů a opatření se tak řeší podpora rozvoje architektury a stavební kultury jako principu zvyšování kvality prostředí vytvářeného výstavbou pro zlepšení kvality života obyvatel.

Kvalitou prostředí vytvářeného výstavbou pro zlepšení kvality života obyvatel se zabývá také OMC Group (Open Method of Coordination), která na základě pověření Evropské komise od vydání Davoské deklarace pracovala na kritériích pro vysoce kvalitní architekturu. Deklarace vyzývala k holistickému přístupu, který zdůrazňuje odpovědnost společnosti pro vystavěné prostředí. Výsledkem Baukultur (česky podobně stavební kultuře, vysta-

věnému prostředí) je vysoce kvalitní prostor. V říjnu 2021 tak OMC Group zveřejnila na mezinárodní konferenci k politikám architektury závěrečnou zprávu, která obsahuje materiál „*Davos Baukultur Quality System*“, který hodnotí vystavěné prostředí pomocí osmi kritérií – vláda (vysoká kvalita Baukultur následuje dobré vládnutí), funkčnost (vyhovuje účelu), prostředí (chrání prostředí), ekonomika (dodává ekonomickou hodnotu), rozmanitost (spojuje lidi), kontext (má výsledky v prostorové koherenci), smysl pro místo (zlepšuje smysl pro místo) a krása (je krásná). Tyto principy vyplývají z Davoské deklarace a jsou tímto materiálem zpřesněny a dále ovlivňují proces aktualizace PASK ČR.

Historie a vývoj dokumentu

Dokument se vyvíjel cca od roku 2010, kdy Ministerstvo pro místní rozvoj ČR zadalo Ústavu územního rozvoje a jeho externím spolupracovníkům a odborným komorám zpracování dokumentu jakožto přípravy návrhu „*Politiky architektury České republiky – národního programu stavební kultury*“. Tento dokument provedl analýzu politik architektury vybraných evropských zemí, shrnul požadavky vyplývající z dokumentů EU vztahujících se k problematice kvality prostředí tvořeného výstavbou (dnes vystavěného prostředí) a nastínil problémy, jimiž je třeba se zabývat ke zvýšení kvality výstavby. Závěrem doporučil principy formy a koncepce pro národní dokument České republiky. Byl dokončen v březnu roku 2011.

Dalším krokem bylo vydání materiálu „*Analýza stavební kultury – Podklad pro řešení problematiky – Politika rozvoje stavební kultury (architektury)*“. Tento dokument z roku 2012 navazuje na usnesení vlády č. 524 ze dne 13. 7. 2011, kterým byla schválena Koncepce bydlení České republiky do roku 2020 a kterým se formálně zadalo pořízení dokumentu „*Politiky rozvoje stavební kultury*“.

Analýza byla členěna do sedmi tematických okruhů: Estetická kvalita staveb; Energetická náročnost staveb; Životnost a udržitelnost staveb, trvalost stavebního díla. Pořizovací a provozní náklady; Začlenění staveb do území – stavby v kontextu svého prostředí; Veřejná prostranství; Prostorové uspořádání sídel, dostupnost/napojení; Podpora stavební kultury ve školství, výzkumu a vývoji. Tyto tematické okruhy se vzájemně překrývaly a také se ukazovalo, že v některých případech jsou ve vzájemném příčinném nebo hierarchickém vztahu. Komplementem analýzy pak bylo sociologické šetření mezi vybranými odborníky – architekty, urbanisty, teoretiky a pracovníky veřejné správy. Výsledky dokumentu také ukázaly, že o řadě témat souvisejících právě s tématem stavební kultury a prostředím sídel existuje ve veřejném prostoru diskuse, vyhraněné názory na problémy i případná řešení.

Diskuse se také stočila k jednotlivým terminologiím, které dokument provázely, a to pojmy stavební kultura a prostředí vytvářené výstavbou. Stavební kultura je součástí kultury obecné, tedy toho, jaké hodnoty jednotlivci i celá společnost zastávají, sdílejí, respektují, rozvíjejí, chrání a prosazují. Předmětem stavební kultury je především fyzické/hmotné prostředí staveb a sídel, ale ve vztahové rovině má stavební kultura řadu sociálních atributů. Pojem stavební kultury tedy popisuje proces vývoje zastavěného prostředí a náš přístup k němu. Zahrnuje plánování, výstavbu, rekonstrukci a údržbu. Stavební kultura v sobě zahrnuje nejen pohled a odbornost architektury, ale i stavebního inženýrství, územní a regionální plánování, krajinnou architekturu i veřejné umění. Kvalita stavební kultury je přímo úměrná odpovědnosti, kterou pociťuje celá společnost za zastavěné prostředí a za jeho údržbu.

Druhý jmenovaný pojem, tedy prostředí vytvářené výstavbou, se v současnosti již nepoužívá, ale nahrazuje se „vystavěným prostředím“. Skládá se ze širokého rozsahu prvků od jednotlivých budov,

prostranství, parků nebo ploch zeleně, přes obytné čtvrti až po celá města. Zahnuje též podpůrné infrastruktury, jako jsou systémy zabezpečující dopravní dostupnost, zásobování vodou nebo energetické sítě. Zahnuje místa a prostory upravené nebo vytvořené lidmi včetně budov, parků a dopravních systémů.

Materiál z roku 2012 také vyhodnocoval dosavadní koncepce resortů a dotačních titulů a určitým významem jimi byl ovlivněn. Koncepce Evropské unie představoval například dokument Evropa 2020, který obsahoval podněty pro rozvoj stavební kultury. Byly jimi například:

- Architektura musí být vnímána jako projev kultury, který reprezentuje a dokumentuje dřívější a současné způsoby života a společné hodnoty.
- Cílem musí být dosáhnout uspokojivého vzájemného působení mezi starým a novým a správné ochrany hodnot v krajině.
- Je třeba vědomě využívat nástroje pro dobrý společenský rozvoj a územní plánování, které usnadňují udržitelný rozvoj architektury.
- Stavební kultura a dobrá architektura se musí zaměřit na životní prostředí, univerzální design a dobrou kvalitu.
- Posouzení vlivu na životní prostředí je důležité také při volbě mezi zachováním stavby, novým využitím nebo novou stavbou.

Byly také reflektovány koncepce v České republice, mezi které patřila „*Politika územního rozvoje České republiky z roku 2008*“. Ta také jednoznačně definovala podněty pro Politiku rozvoje stavební kultury (architektury), kdy stanovila tyto hlavní priority:

- Chránit a rozvíjet přírodní, civilizační a kulturní hodnoty území, včetně urbanistického, architektonického a archeologického dědictví.
- Zachovat ráz jedinečné urbanistické struktury území, struktury osídlení a jedinečné kulturní krajiny, které jsou výrazem identity území, jeho historie a tradice.
- Minimalizovat negativní důsledky suburbanizace pro udržitelný rozvoj území.

Tyto principy ve velké míře zůstávají platné i v aktuální Politice územního

rozvoje České republiky (ve znění závazném od 1. 9. 2021). Od roku 2008 byly tyto republikové priority při Aktualizaci č. 1, ale také při Aktualizaci č. 4 vždy prověřeny s ohledem na jejich rozsah, konkrétnost, jednoznačnost formulací a aktuálnost. Ty, které byly příliš obecné nebo nebylo možné naplnit navazujícími nástroji územního plánování, byly vypuštěny.

Závěrem dokumentu byla zpracována doporučení ke zpracování politiky rozvoje stavební kultury. V roce 2014 tak vznikl první pracovní návrh dokumentu, který již nesl název „*Politika architektury a stavební kultury České republiky*“. Ten byl zpracován podle „*Metodiky přípravy veřejných strategií*“ schválené vládou 2. 5. 2013. Dokument stanovoval vize, témata a strategické cíle. Dílčím dokumentem/přílohou byl pak implementační plán, který konkretizoval cíle v jednotlivých opatřeních. Tato opatření by měla vést k jejich naplnění a určovala vždy jednoho garanta, který je zodpovědný za naplnění opatření, spolupracující instituce, které se podílejí na naplňování opatření, a termín, kdy by mělo být opatření naplněno. Na základě mezirezortního připomínkového řízení došlo k úpravě materiálu a zároveň byla sloučena strategická a implementační část do jednoho dokumentu.

Strategie obsahuje vizi a opatření, její implementační část zahrnuje 71 opatření v rámci 22 cílů. Vizí PASK ČR je přinést zlepšení života lidí zvyšováním kvality prostředí, ve kterém žijí. Jejím základním cílem je proto podpora rozvoje architektury a stavební kultury, a tím i kvality vystavěného prostředí. Jednotlivé cíle směřují ke kvalitnější architektuře, hospodárným budovám vhodně zasazeným do okolního prostředí, přívětivému veřejnému prostoru, harmonickým městům i venkovu včetně okolní krajiny, respektu k místním specifikům jednotlivých oblastí v České republice a vnímání architektury jako stávající i budoucí součásti našeho kulturního dědictví. Cíle směřují též k podpoře vzdělávání odborné i laické veřejnosti a k podněcování zájmu obyvatel o kvalitu prostředí, ve kterém žijí. Cíle i opatření jsou rozděleny do osmi témat: Uspořádání krajiny a sídel, Veřejná prostranství, Začlenění staveb do

prostředí, Zadávání zakázek, Projektování, realizace, životnost a udržitelnost staveb, Vzdělávání, Osvěta a média a Výzkum a vývoj.

Oficiálně byl dokument PASK ČR schválen usnesením vlády ze dne 14. ledna 2015 č. 22 a je platný doposud. Vláda dále uložila svým usnesením č. 287 z 15. března 2021 zpracovat do konce roku 2022 aktualizaci dokumentu, přičemž má být zohledněn materiál „*Politika architektury a stavební kultury České republiky – Náměty k aktualizaci*“.

Metodika a postup práce

Struktura dokumentu vychází z „*Metodiky přípravy veřejných strategií*“. Ta rámcově představuje jednotlivé kapitoly a obsahové náležitosti. Na základě toho byla PASK ČR zpracována. Aktualizace dokumentu se snaží strukturu zjednodušit a materiál koncipovat jako strategii sloužící převážně pro orgány státní správy a samosprávy. Tedy stručný a jasný materiál bez zbytečného množství textu a grafických příloh. Zaměřuje se primárně na určení cílů a následných opatření, které by měly být implementovány. Dokument musí také reflektovat stávající platné dokumenty a koncepce, jako např. Politiku územního rozvoje České republiky (ve znění závazném od 1. 9. 2021), Strategii regionálního rozvoje 2021+ nebo také Davoskou deklaraci schválenou ministry kultury států Evropské unie 22. 1. 2018.

V rámci aktualizace dokumentu byla Ministerstvem pro místní rozvoj zřízena pracovní skupina, která v sobě zahrnuje odborníky z ministerstev, krajských úřadů, profesních organizací, vysokých škol a dalších subjektů. Dne 29. 6. 2021 se konalo první jednání této pracovní skupiny, kde byl představen proces aktualizace politiky, doposud pořízené podklady a nastíněna vize programu konference v rámci předsednictví v Radě EU. Na jednání byly diskutovány vybrané náměty k aktualizaci z oblasti implementace, uspořádání materiálu i obsahu jednotlivých témat a cílů. Druhé jednání se konalo 14. prosince 2021, kde hlavním bodem byla diskuse nad náměty úprav jednotlivých konkrétních opatření. Pracovní

skupina nenahrazuje formální projednávání aktualizace materiálu; bude následovat meziresortní připomínkové řízení i možnost připomínkovat materiál ze strany veřejnosti. To se předpokládá v květnu 2022, aby bylo možné upravený materiál předložit vládě v září letošního roku.

Materiál bude sloužit převážně pro orgány státní správy a samosprávy, kterým bude určovat pokyny, případně doporučení a zodpovědným institucím za jednotlivá opatření konkretizuje i termíny splnění. Ústav územního rozvoje do konce roku 2023 zpracuje materiál určený široké veřejnosti, shrnující základní principy PASK ČR. Ve výsledku budou vytvořeny materiály dva, jeden oficiální, určený pro státní správu a samosprávu a zainteresované subjekty, a druhý materiál jako doprovodná část pro širokou veřejnost.

Pro aktualizaci PASK ČR platí povinnost vyhodnocovat plnění jednotlivých opatření v čase a nejpozději na konci roku 2028 rozhodnout vládou na základě Zprávy o vyhodnocování Politiky architektury a stavební kultury České republiky o případné aktualizaci dokumentu nebo vypracování nového.

Vyhodnocení a výstupy

Pro správné vyhodnocení vhodnosti aktualizace dokumentu byly zpracovány dvě vyhodnocení plnění PASK ČR, a to ke konci roku 2017 a 2020. Tyto dokumenty obsahovaly souhrn informací o plnění jednotlivých opatření či jejich průběhu a také o jednotlivých výsledcích. V rámci plnění opatření vznikly publikace nebo také jednotlivé metodiky, např. „Požadavky na adaptaci sídel a uspořádání krajiny vyplývající ze strategických materiálů“, „Možnosti pozitivního ovlivňování vývoje sídelní struktury nástroji územního plánování“, „Principy a zásady urbanistické kompozice v příkladech“, „Veřejná prostranství v územně analytických podkladech obcí a územních plánech“, „VEŘEJNÁ PROSTRANSTVÍ aneb jak udělat veřejný prostor dobře“, „Charakter a struktura zástavby venkovských sídel v územních plánech“ a připravované pokračování „Charakter a struktura zástavby městských sídel v územních plá-

Materiály analýzy k aktualizaci PASK ČR

Materiály s výsledky analýzy a vyhodnocení plnění PASK ČR

nech“, „OBČAN A ÚZEMNÍ PLÁNOVÁNÍ / Práva a povinnosti občanů v územním plánování“ a „OBEC A ÚZEMNÍ PLÁNOVÁNÍ / Postavení a činnost obcí v územním plánování“.

Výsledkem procesu pořizování aktualizace PASK ČR je v současnosti několik materiálů, ze kterých samotná aktualizace PASK ČR vychází a nad jednotlivými navrženými úpravami se diskutuje: „Politika architektury a stavební kultury České republiky – Analýza zahraničních materiálů a doporučení“, „Politika architektury a stavební kultury České republiky – Analýza doporučení profesních organizací k aktualizaci dokumentu“ a „Politika architektury a stavební kultury České republiky – Náměty k aktualizaci“. Další materiál „Politika architektury a stavební kultury České republiky – Výsledky souhrnné analýzy výstupů k aktualizaci dokumentu“ již sloučil všechna možná doporučení, specifikoval podle barevného označení, tzv. semaforu, jejich možnosti uplatnění a slouží jako „kuchařka“ nebo návod pro postup aktualizace PASK ČR.

Je třeba se obecně zaměřit i na spolupráci s veřejností a podporovat její aktivní přístup a zájem o to, co se děje a co je přímo i nepřímo ovlivňuje. Bohužel právě u celostátních dokumentů vidíme velmi malou účast na procesu ze strany veřejnosti, mnohdy i ze strany odborníků a obcí. Společnost řeší mnohokrát až následky toho, co jí přímo, často negativně, ovlivní. PASK ČR pokládá obecnou vizi na stavební kulturu v České republice, její kvalitu a související kvalitu života.

Shrnutí

Dokument Politika architektury a stavební kultury České republiky prošel řadou změn, byl pravidelně vyhodnocován a v současnosti probíhá aktualizace dokumentu s termínem do konce roku 2022, a to na základě usnesení vlády, která rozhodla o jeho aktualizaci. Před samotnou aktualizací byla provedena rozsáhlá analýza zaměřená na politiku architektury v ostatních zemích Evropy s vyhodnocením, zda a co konkrétně by bylo vhodné a účelné převzít

i do českého celostátního dokumentu. Další analýza byla provedena na základě připomínek a doporučení profesních organizací a tyto názory byly opět vyhodnoceny, zda je možno je v materiálu aplikovat a implementovat. Na základě těchto analýz byl zpracován materiál pro jednání vlády, který byl schválen a udává směr, kterým se aktualizace PASK ČR dále orientuje. V současnosti

probíhají jednání pracovní skupiny zřízené za účelem aktualizace dokumentu, kde zástupci ministerstev, orgánů státní správy a dalších institucí řeší navrhované změny. Představení finálního materiálu by mělo být na mezinárodní konferenci při příležitosti předsednictví České republiky v Radě EU. Dalším krokem by mělo být zpracování materiálu pro širokou veřejnost, který bude

graficky zajímavější, čitelnější a bude více přibližovat veřejnosti problematiku zlepšení kvality života lidí zvyšováním kvality prostředí, ve kterém žijí.

Ing. Jakub Kotrla

Ing. arch. Adam Guzdek, Ph.D.

Fakulta stavební

Vysoké učení technické v Brně